

# HET STEENUILTJE



SEIZOENBLAD IVN MUNSTERGELEEN



De laatste mispel  
van 2016

BELEEF DE NATUUR!





# HET STEENUILTJE



## Voorwoord

### Winter 2016

De meteorologische winter heeft goed ingezet. Strakblauwe luchten overdag en wit uitgeslagen grasvelden in de vroege ochtend. Zou het eindelijk de goede kant op gaan met het weer? Of is dat juist de foute kant voor wie er niet van houdt in die ochtendkou de voorruit van zijn auto ijsvrij te moeten maken?

Zou een strenge winter de buxusmot uit de Heemtuin verdrijven? Goed, we geven de haagjes nog een kans, maar de kegels hebben al het loodje gelegd: in de plaats daarvan staan nu taxusstruiken die opnieuw vorm mogen geven aan de Boerengaard. En als de haagjes ook moeten geroid staan de cotoneasterstekken klaar om in het voorjaar de plaats in te nemen.

Goed is het IVN Munstergeleen en speciaal de Heemtuin het afgelopen jaar gegaan met de aanwas van vrijwilligers. Zij brengen de gemiddelde leeftijd eindelijk eens omlaag. Tevens brengen zij deskundigheid mee: twee herboristes in opleiding, die ook in dit nummer weer hun bijdragen leveren. Nico en Jacqueline die hun handen stevig uit de mouwen steken. En in de herfst meldde zich Maarten bij onze IVN-afdeling. Hij zal in Maastricht de natuurgidsencursus gaan volgen en heeft in de Heemtuin het studiemateriaal bij de hand.

Met veel plezier kijken we terug op de inzet van vrijwilligers die zich aansloten tijdens NLdoet 2016 – met name de bewoners van azc Sweikhuizen, die zich zo verdienstelijk maakten in het Absbroekbos. En de leerlingen van Trevisanum Scholengroep, van College DaCapo en van basisscholen die in het kader van hun maatschappelijke stage zich uit de naad werkten in de onzichtbaar geworden Engelse tuin van Abshoven. Een paar van deze leerlingen is het kennelijk zo goed bevallen dat ze zich in de Heemtuin gemeld hebben voor een vervolg, 10 uur maatschappelijke stage, nog in deze winter. Zij zijn uiterst welkom. De tuin is nagenoeg winterklaar, maar er blijft nog veel te doen om hem voor te bereiden op het nieuwe seizoen.

Wij hopen dat ook u, onze leden en donateurs, met vertrouwen het nieuwe jaar tegemoet ziet - kom anders eens inspiratie opdoen in de Heemtuin - op afspraak krijgt u een rondleiding en misschien zetten wij de koffie nog klaar ook. Wij wensen u fijne feestdagen toe.

Redactie en bestuur IVN Munstergeleen



## INHOUD

- 2 Miel over de hoornaar
- 4 Wat ruik je lekker (Peter Keulers)
- 6 IVN basiscursus
- 7 Regionale vogelcursus (Stuf Kaasenbrood)
- 8 Mispel (Serna Widdershoven)
- 9 Signatuurleer (Diane Fens)
- 10 Wandeling Abshoven 21 oktober
- 11 Verslag maatschappelijke stage
- 12 Even voorstellen (Maarten Hinskens)
- 13 Fruitbomenproject team Eppel  
Perenplukactie 10 september
- 14 Regiowandeling 25 september
- 15 Vrijwilligersdag 25 september
- 17 Vervolg terugblik herfstseizoen
- 19 Engelse tuin Abshoven
- 20 Activiteitenprogramma winter (Lex Vlieks)
- 21 Hagedissen (Lex Vlieks)
- 22 Bestuur, nieuwe leden

## COLOFON

Het Steenuiltje is het seizoensblad van IVN Munstergeleen. Elk nummer wordt gemaakt in samenwerking met de redactie van Bladgroen, groenblad van IVN Sittard-Geleen. Beide redacties wisselen kopij uit. De activiteitenagenda van het nieuwe seizoen is ook deze keer weer gemaakt door Lex Vlieks. De gezamenlijke redactie bestaat uit Lex Vlieks, Peter Munten en Ben Bongers.

Redactieadres: [b.j.j.m.bongers@home.nl](mailto:b.j.j.m.bongers@home.nl)



## Wat ruik je heerlijk (door Peter Keulers)

Communicatie hoeft niet altijd door spraak plaats te vinden: veel dieren communiceren door middel van feromonen (geurstoffen) die zij via klieren afscheiden. Van paddenstoel tot hond - vrijwel elk organisme communiceert ermee. Als de geursignalen tussen soortgenoten worden uitgewisseld spreken we van feromonen (van de Griekse woorden 'pherein' dat '-dragen' betekent en 'hormon' voor 'prikkel'). Deze soortgebonden taal is betekenisvol voor het voortbestaan zoals b.v. het vinden van voedselbronnen. Omdat de specifieke feromonen alleen door soortgenoten worden waargenomen volstaan verrassend lage concentraties. Sommige vissen onderscheiden stoffen ter grote van een suikerklontje opgelost in het IJsselmeer! Het reukvermogen van insecten is famous. De mannetjes van de zijdevlinder zijn in staat om op kilometers afstand via geurstoffen een vrouwtje te vinden. Mannelijke motten reageren op 1 molecuul feromoon per 10 miljoen moleculen lucht!

Feromonen worden intensief ingezet in sociaal georganiseerde gemeenschappen. Ze waarschuwen, lokken, herkennen en verleiden. Sociale insecten gebruiken vaak feromoonsporen. Mieren markeren de route naar de voedselbron met geursporen die uit vluchtige koolwaterstoffen bestaan. Zolang de voedselbron beschikbaar blijft vernieuwen de mieren het feromoonspoor. Het feromoon vereist een voortdurende vernieuwing omdat het snel verdampt. Als de voedselvoorziening afneemt wordt het geurspoor zwakker.

En wat doen wij mensen? We zeggen: 'lekker luchtje draag je' of het tegenovergestelde: 'ik kan je niet zien of luchten'. We vinden iemand spontaan sympathiek of onaangenaam. We selecteren vriend en vijand door geuren. Sinds de Egyptenaren zijn we wanhopig op zoek naar de juiste parfums om zaken als schoonheid, intelligentie en status te verdoezelen. Elke drogist heeft minimaal vijf meter geurtjes in zijn schappen staan. In vroegere tijden waren deze middelen uitsluitend beschikbaar voor de dames om er mannen mee in hogere sferen te brengen. Het woord 'parfum' is afgeleid van par fumée, wat 'door rook' betekent. Tegenwoordig verspreiden zowel dames als heren hun rookgordijnen. Het is niet toevallig dat in kostbare parfums muskus en civet worden verwerkt, twee intens geurende dierlijke stoffen die als seksuele lokstof fungeren. En het kan nog gekker. Er zijn producten te koop die Androstenone of Copuline bevatten. Dat zijn vluchtige stoffen van geslachtshormonen. Het is maar dat u het weet.

Honingbijen zijn uitgerust met een aantal verschillende feromoonklieren. Daardoor leven de ongeveer 40.000 bijen als een eenheid samen. In het duister van de nacht worden de bijen geïnformeerd en geïnstrueerd door geuren. Door onderzoek zijn nu ongeveer 50 geursignalen van de honingbij bekend. Maar er zijn er ongetwijfeld meer. Binnen het volk worden door zowel koningin, werkbijen, darren, eitjes, larven en poppen feromonen afgegeven.



Even bij-praten (foto van de auteur)

Bij honingbijen zijn twee belangrijke alarm feromonen geïdentificeerd. Een daarvan wordt vrijgegeven door een klier bij de angel. Het feromoon is zeer complex en bestaat uit meer dan 40 chemische verbindingen. Alarmferomonen worden vrijgegeven als een bij uit verdediging steekt. De overige bijen zijn daardoor op de hoogte van de onheilslocatie en intensiveren de verdediging als dat noodzakelijk is. Doordat het feromoon zeer vluchtig is vindt de reactie binnen een fractie van een seconde plaats. Het tweede alarmferomoon wordt vrijgegeven door een klier in de onderkaak. Deze heeft een afstotende werking. Proeven hebben aangetoond dat potentiële vijanden zoals rovers (bijen die voedsel roven van een ander volk) ermee worden verdoofd om aansluitend uit het volk te worden verwijderd. Interessant is dat de hoeveelheid van dit feromoon toeneemt naar gelang de leeftijd (ofwel taak) van de bij.

Darren (mannetjes) produceren op hun vluchten een feromoon dat andere darren aantrekt. Ze verzamelen zich op een plaats om te paren. De maagdelijke koninginnen worden door meerdere darren bevrucht (tussen 8 en 20). De spermatheca (spermakamer) is een lichaamsholte waarin de koningin na het paren de zaadcellen van de darren bewaart en vitaal houdt. Door de meervoudige bevruchting is genetische variatie gewaarborgd. In de vaginawand van de koningin bevindt zich de Dufour's klier (vernoemd naar de Franse natuurkundige Dufour). Ze scheidt alkalische stoffen in de vaginale holte af die door de eitjes die de koningin legt worden opgenomen. De werkbijen onderscheiden de eitjes als door de koningin gelegd. Een ander feromoon voorkomt dat de eierstokken van de werksters tot ontwikkeling komen. Het volk zou te gronde gaan omdat onbevruchte werksters alleen onbevruchte eitjes kunnen leggen die dus alleen darren opleveren. Open broed (eitjes en larven) verspreidt dit feromoon eveneens dat uit een mix van vetzuren bestaat die varieert naargelang de ontwikkelingsfase van het broed.

De Nasanovklier die uitmondt aan de achterlijfspunt dient bij bijen en hommels om een spoor te leggen naar een voedselbron. Geurloze voeding- of waterreserve sprayen de honingbijen met hun Nasanovklier. De haalbijen in het bijzonder merken de voedselplaatsen waardoor de andere bijen, gebruik makend van deze geurinformatie, daar nectar komen halen.

De richting en afstand tot de voedselbron wordt echter door de bijendans in de kast aangegeven. De functie van het Nasanovferomoon blijkt duidelijk als een (kunst)zwerm een nieuw onderkomen krijgt. Met een opgeheven lichaam staan de werksters als wielrenners aan de ingang. Het gevolg is dat andere nestgenoten naar de ingang van de kast worden aangetrokken. Het Nasanovferomoon is een geurige cocktail waaronder Geraniol de voornaamste is. Een andere component is Nerolzuur dat een sterke aantrekkingskracht op bijen uitoefent. Het feromoon speelt ook een grote rol bij de selectie van larven waaruit nieuwe koninginnen worden gevormd. Sommige bijen zijn beter in staat om afwijkingen in het broed (waaronder varroamijten) te herkennen en op te ruimen. Imkers die het effect van de verschillende feromonen respecteren stemmen hun zorg voor de bijen af op hun natuurlijke gedrag.

### Onderzoek en toepassing

Uit de insectenwereld zijn inmiddels meer dan duizend stoffen bekend die een werking als feromoon hebben. Dit indrukwekkende aantal kan op basis van verschillende criteria worden ingedeeld. Een methode van classificatie is op basis van de aanwezigheid van specifieke stoffen waaronder koolwaterstoffen, vetzuren en alcoholverbindingen. Een andere groep wordt gevormd op basis van vluchtigheid. Hoe vluchtiger een stof, hoe sneller het feromoon werkt. Extreem vluchtig zijn alarmferomonen die tot een snelle actie van vele wachters leidt. Zwaar vluchtige stoffen hebben een heel andere functie. Broedferomonen zijn zwaar vluchtig van aard. Voorts kan het effect van een feromoon worden gebruikt bij het indelen naar soort. Feromonen spelen een cruciale rol in veel situaties. Meer dan 200 verschillende feromonen helpen bijen, kakkerlakken, schildluizen, moten, vliegen en kevers bij het vinden van hun partner. Alarmferomonen waarschuwen en mobiliseren een volk. Schorskevers verzamelen zich door geuren voor een gemeenschappelijke aanval op hun gastheerboom. Spoorferomonen leiden mieren via geursporen naar de voedselbron.

Onderzoek naar feromonen wordt bemoeilijkt door het feit dat één en hetzelfde feromoon in verschillende situaties tot verschillende gevolgen leidt. Het koninginnenferomoon van de honingbij onderdrukt de ontwikkeling van het ovarium van werksters, trekt darren aan tijdens de bruidsvlucht, houdt de zwermtoes bij elkaar en houdt werksters bijeen. Insecten nemen de meeste feromonen waar via de receptoren van hun voelsprieten. Mannelijke motten hebben in tegenstelling tot de draadvormige antennes van de vrouwtjes een uit de kluiten gewassen bosje voelsprieten, met als enige doel om het kleinste spoor van voortplantingferomonen op te vangen.

Om de geurboodschappen te begrijpen, past men twee onderzoeksstappen toe. Als eerste worden de stoffen op het lichaamsoppervlak of van de klieren afgenomen met oplosmiddelen. De extracten worden gezuiverd en het oplosmiddel wordt verdampt waardoor er een hogere concentratie ontstaat. In de vervolgstap vindt fractionering plaats waarbij opde-

ling in componenten mogelijk is. Om te beoordelen of een stof werkelijk een feromoon is moeten de testomstandigheden zo natuurgetrouw mogelijk zijn. Hierdoor zijn hoge eisen aan het testsysteem noodzakelijk, want sociale insecten zoals bijen zijn buiten hun sociale eenheid in het geheel niet coöperatief en vertonen dan geen normaal gedrag. Een enorme uitdaging voor degenen die hun chemische taal onderzoeken.



Schade aan fruit

Bron: Joachim K. Löckener - Eigenes Werk, CC BY-SA 3.0 licence, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1296624>

Veel insecten reageren zo betrouwbaar op signaalgeurstoffen dat ze een alternatief bieden bij ongediertebestrijding. Doorgaans worden de geurstoffen of kunstmatig geproduceerd of samengesteld uit feromonen. Om de omvang van een plaag te bepalen kunnen lokstoffen worden ingezet. In Duitsland, Oostenrijk gebeurt dit succesvol bij de bestijding van o.a. schorskevers. In andere gevallen wordt bewust verwarring veroorzaakt. Grote hoeveelheden kunstmatig vrijgegeven seksferomonen in boomgaarden maken het rupsen ondoenlijk om een partner te vinden om te paren.

Feromonen lokken plaagdieren in de val. Indien het feromoon efficiënt werkt dan biedt de methode grote voordelen boven het wijdverbreide gebruik van pesticiden. Het toepassen van natuurlijke feromonen is in veel gevallen goedkoper omdat er slechts kleine hoeveelheden nodig zijn, zonder andere organismen of het milieu te belasten. Bovendien zijn ze biologisch afbreekbaar en is er weinig kans op resistentie.



Feromoonval Bron: Slaunger - Eigenes Werk, CC BY-SA 3.0 licence, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=20440883>



## IVN basiscursus “De wonderlijke wereld van bloemen en planten”

*Bereklaauw, Wolfspoot, Daslook, Ooievaarsbek, Haze-pootje. Je zou haast denken, dat we het over dieren hebben. Maar niets is minder waar. Met deze namen raak je verzeild in de wonderlijke wereld van de Flora. Ben je nu nieuwsgierig en heb je altijd al meer willen weten? Geef je dan op voor deze cursus!*

IVN Schinnen en IVN Sittard-Geleen laten je in 7 lessen van 2 ½ - 3 uur kennismaken met de prachtige wereld van onze wilde planten en hun standplaatsen. We bieden een praktische cursus waarin de nadruk ligt op het zelf doen. De “noodzakelijke” theorie wordt in één binnenles behandeld en verder tijdens de excursies ter plekke uitgediept. De excursies zijn op verschillende locaties, waarbij elk gebied zijn eigen bijzonderheden heeft zoals bijvoorbeeld het hellingbos, de heide of het kalkgrasland.

De eerste les is in maart, de laatste in september. We maken dus ook een wandeling door het hele bloeiseizoen van maart t/m september.

Wat kun je verwachten?

In de theorie maak je kennis met:

De ontstaansgeschiedenis van planten

Plantenfysiologie

De voortplanting, bestuiving en verspreiding van zaden

Indeling van planten in families

Determineren

Biotopen en hun kensoorten

De cursus is uitdrukkelijk bedoeld voor beginners.

Je leert werken met een loepje om ook details van die mooie kleine bloemen goed te kunnen zien.

Met behulp van zoekkaarten, maar ook met eenvoudige floragidsen en echte determineergidsen leer je stapsgewijs hoe je een plantje kunt opzoeken en op naam brengen.

De eerste lesavond is op donderdag 16 maart van 19.30-22.00 uur. De volgende lessen zijn steeds op zaterdagochtend van 9.30- 12.00 uur: 22 april, 20 mei, 17 juni, 15 juli, 19 augustus en 23 september.

De cursus kost voor IVN-leden € 25,- inclusief 4 zoekkaarten en een loepje. Niet-leden betalen € 30,- Reiskosten zijn voor eigen rekening. We zullen zoveel mogelijk carpoolen. Minimaal 15, maximaal 25 deelnemers.

Voor meer informatie en/of aanmelden kunt u contact opnemen met de cursusleiding:  
Anita v.d. Loo: [anitabaggen@gmail.com](mailto:anitabaggen@gmail.com) , tel. 046-4754266, IVN Sittard-Geleen  
Marly Beursgens en Harrie Hermens: [marly.harrie@gmail.com](mailto:marly.harrie@gmail.com), tel. 06-14818881, IVN Schinnen



Hierboven: margrietten in de berm  
hiernaast: muurvegetatie in de Heemtuin

## Regionale Vogelcursus

De nieuwe regionale Vogelcursus komt eraan bij IVN Spau-Beek!

Om meer mensen kennis te laten maken met alle moois dat de natuur te bieden heeft op het gebied van vogels, organiseert het IVN Spau-Beek in samenwerking met de IVN afdelingen in de Regio Westelijke Mijnstreek een vijftal cursusavonden en tevens vijf buitenexcursies in de periode 24 januari - 18 mei 2017. De theorieavonden op de dinsdag (20.00 - 22.00 uur) zullen worden gecombineerd met een bijbehorende buitenexcursie op de daarop volgende zaterdagmorgen. De theorielessen vinden plaats in het IVN Natuurcentrum Moorheide, gevestigd in het AZC te Sweikhuizen (het voormalige Retraitehuis), terwijl de buitenlessen in de omgeving van Spaubeek, langs de Maas, de Wissen B en de Meinweg zullen worden gehouden. De volgende thema's staan op het programma:

Standvogels, ganzen eenden en zwanen, roofvogels en uilen, water- en weidevogels en zang(zomer)vogels.

Doelstelling van de Vogelcursus: Introductie / kennismaking met vogels en vooral in de eigen omgeving, het leren waarnemen en deels herkennen van de vogels.

Behoort u ook tot deze categorie, dan is de vogelcursus van het IVN zeker iets voor u!

Het programma ziet er als volgt uit:

### Programma voorjaar 2017

Di. 24 jan. 20.00 uur Theorie Algemeen met standvogels

Za. 28 jan. 10.00 uur Excursie Algemeen met standvogels

Di. 14 feb. 20.00 uur Theorie Ganzen, Zwanen, Eenden

Za. 18 feb. 08.15 uur Excursie Ganzen, Zwanen, Eenden

Di. 14 mrt. 20.00 uur Theorie Roofvogels en Uilen

Za. 18 mrt. 08.00 uur Excursie Roofvogels en Uilen

Di. 4 apr. 19.30 uur Theorie Water- en Weidevogels

Za. 8 apr. 08.00 uur Excursie Water- en Weidevogels

Di. 2 mei 20.00 uur Theorie Zang(zomer)vogels

Za. 6 mei 08.00 uur Excursie Zang(zomer)vogels

De kosten voor deelname aan de cursus bedragen:

IVN-leden € 27,50 per pers. € 37,50 per echtpaar  
Niet-IVN-leden € 37,50 per pers. € 47,50 per echtpaar

Hiervoor krijgt u het cursusmateriaal en koffie/thee tijdens de cursusavonden. De cursuskosten gaarne vooraf te voldoen\* of op de eerste cursusavond. Reiskosten voor excursies zijn niet inbegrepen.

Als u belangstelling heeft voor de cursus, wordt u verzocht zich voor 31 december 2016 op te geven. Dit is mogelijk via Leon Heemels (leon.heemels@gmail.com) Johan Frisostraat 32, 6176 BW Spaubeek.

Inlichtingen via Leon Heemels (06-22 69 94 60). In verband met de beschikbare ruimte is de deelname beperkt (15-25), dus: Wie het eerst komt, wie het eerst maalt.



### Aanmeldformulier

Ondergetekende (voornaam achternaam)

meldt zich aan voor deelname aan de Vogelcursus begin 2017, als: single / partner

Straat:

Postcode:

Woonplaats:

Tel. nr:

E-mail adres:

IVN lid: Ja / Nee

IVN afdeling:

Voorkeur lesmateriaal: papier (boek) in zwart wit / digitaal (USB) in kleur

Handtekening:

\* overmaken op IBAN NL97RABO0146550080 t.n.v. IVN Spau-Beek te Spaubeek, onder vermelding van "Vogelcursus 2017"



Luxe bakkerij  
**Bie Christel**

Peterstraat 29  
Munstergeleen

046 4580043

In de Heemtuin eten we vaak vlaai van Bie Christel

## Mispel (*Mespilus germanica*)

De Mispel is familie van de Rozenfamilie en daarmee van de appel en de peer. *Mespilus* komt van het Griekse *mesos* = half en van *pilos* = bol, waarmee de vorm van de vrucht bedoeld wordt. Linnaeus meende dat de Mispel oorspronkelijk uit Duitsland kwam omdat hij daar veel voorkomt, vandaar dat hij hem de naam Germanica gegeven heeft. Dit is echter niet zo, de Mispel komt van origine uit de Kaukasus, Klein-Azië en Noord-Iran. Ruim 600 jaar v. Chr. kwam hij al voor in de cultuur bij de Assyriërs. Vrij snel daarna is de mispel in het oude Griekenland geïntroduceerd. Daarna verspreidde de mispel zich verder westwaarts naar Rome. Galenus (131 – 202 n. Chr.) beschreef al de medicinale werking van de mispel. Mispels werden gebruikt om ernstige bloedingen, nierstenen en ingewandsstoornissen mee te genezen. De Romeinen wijdden de vrucht aan de god Saturnus (god van de landbouw).

In de Middeleeuwen was de mispel een zeer gewaardeerde fruitsoort. In de dertiende eeuw beschrijft Jacob van Maerlant, een van de bekendste Vlaamse dichters, de kwaliteiten van de vruchten en het hout in 'Der Naturen Bloeme'.

Esculus dats de mespelare;  
Esculus heet de mispelboom\*  
sine vrucht es niet mare,  
de vrucht is niet snel rijp  
ende elke hevet in .v. steene.  
en elke (vrucht) heeft vijf stenen  
Also ghewassen es ghemeene,  
zo gegroeid is zij over het algemeen  
so es nuttelic ende bequame,  
nuttig en heilzaam  
ende es oec goet den lachame.  
en ook goed voor het lichaam.  
Hare hout es utermaten hart,  
Het hout is bijzonder hard,  
nochtan esset sniemen vart.  
maar vergaet wel snel.

\*Tegenwoordig reserveren wij de Latijnse naam 'Aesculus' voor de (Paarden)kastanje. In het Middelnederlands lagen die namen nog niet zo vast.

“Soo lagh die Mispel daer, en scheen te moeten rotten.”

Hiermee doelt Van Maerlant op het feit dat je mispels pas kan eten als ze beurs zijn. Men moet ze overrijp laten worden, en wel zodanig dat het vruchtvlees zacht is en begint te rotten, maar dat de buitenkant nog geen tekenen van verrotting vertoont. De vorst versnelt dit proces. Om het effect van de vorst te simuleren kunnen de mispels ook een nacht in de diepvries gedaan worden.

Ook Dodoens schreef over de mispel in zijn *Cruydt-Boeck* uit 1554. Hij probeerde gewassen te groeperen

naar hun uiterlijk om zo familiebanden in de plantenwereld te zoeken:

Mispelen inghenomen (als je ze eet) maken den buyck (de darminhoud) hert (hard) ende stoppen den loop (diarree) sondelinghe (vooral) als sy noch gruen ende hert sijn want als sy ghelegen hebben ende morvw gheworden sijn, zoo en stoppen sy sooseer niet (dan hebben zij niet meer die stoppende werking) ende dan zoo sijn sy bequaemer om eten (en dan smaken ze beter) nochtans zoo en gheven sy gheen voetsel oft seer lutte (en dan zijn ze niet voedzaam of slechts in geringe mate).

Met het gedicht geeft Dodoens aan dat de mispel een stoppende werking heeft, vooral als de vruchten nog niet rijp zijn. Dit kan verklaard worden doordat de onrijpe mispelvruchten nog veel looistoffen bevatten, die een adstringerende werking hebben. De rijpe, rotte mispels werken meer laxerend.

Dodoens schrijft verder: Die stenen van den Mispelen ghepoedert end einghenomen breken den steen (bedoeld is niersteen) ende doen dat graveel (nier- of blaasgruis) rijsen (= rijzen, zodat het met de urine uitgescheiden kan worden), als Antonius Musa\* schrijft. Hier hebben we weer te doen met een vorm van signatuurleer: De stenen van de vruchten zouden blaasstenen uitdrijven.

\* Antonius Musa was de lijfarts van keizer Augustus

Tegenwoordig worden mispels nog gebruikt om gelei, jam of likeur van te maken. Onderstaand het geleirecept dat ik zelf uitgeprobeerd heb.

### Recept voor Mispelgelei

Mispelgelei bereid je door alle mispels door te snijden en in een pan te doen. Voeg er vervolgens water aan toe zodat ze net onder staan. Breng de mispels aan de kook en laat ze zachtjes stoven totdat ze zacht zijn. Dit duurt ongeveer een uur. Zeef vervolgens het fruitmengsel. Van het opgevangen fruitsap wordt de gelei gemaakt. Voor iedere 1250 gram fruitsap voeg je 500 gram geleisuiker toe. Doe het sap terug in de pan en brengt het aan de kook. Voeg de geleisuiker toe en stukjes biologische citroenschil. Laat het mengsel 7 tot 10 minuten doorkoken. De gelei is klaar en kan in gesteriliseerde potten gedaan worden. Je kunt de potjes steriliseren door ze 15 minuten op 160° C in de oven te plaatsen. Giet de gelei vervolgens in de potten, draai de potten dicht en zet ze even op de kop en plaats de potten vervolgens weer rechtop. De overtollige lucht in de pot kan tussen de pot en de deksel naar buiten. De hitte van de gelei duwt de overtollige lucht eruit. Tenslotte etiketteer je de potten en bewaar je ze op een donkere, droge en koele plek, bijvoorbeeld in de kelder.

Serna Widdershoven

Het resultaat van het bovenstaande recept >>>



## Signatuurleer (Diane Fens)

Walnoten hebben geestversterkende eigenschappen, daar de kernen op hersenen lijken. Tevens zijn zij goed voor het hart, aangezien de noot net als het hart in ruimtes is opgedeeld. Stinkende gouwe kan gebruikt worden bij lever- en galaandoeningen, omdat het oranjegeel melksap aan galsap doet denken. Longkruid helpt bij longkwalen, want de gevlekte bladen vertonen immers gelijkenis met de longen. Tevens verwijzen de lichtroze en paarse bloemen naar het zuurstofarme bloed dat na het passeren van de longen weer zuurstofrijk wordt. Deze beredening klinkt zeer logisch, maar is dit juist.....?

Bij signatuurleer gaat men ervan uit dat de uiterlijke kenmerken informatie geven over de geneeskrachtige werking van een plant. Deze methode werd in verschillende culturen toegepast, ofschoon er verschil was in de interpretatie van deze kenmerken. Zo werd aan de hand van de kleur, bladvorm of bloeiwijze een gelijkenis gezocht met het menselijk lichaam. Op deze manier koos men de 'juiste' plant bij een specifieke kwaal. Met name in de late Middeleeuwen werd de signatuurleer veelvuldig toegepast in de geneeskunde. Deze informatie verspreide zich toen de boekdrukkunst in zwang raakte. Naarmate de wetenschap vorderde en men meer kennis en inzicht kreeg in de werking van geneeskrachtige planten en hun inhoudstoffen, bleek deze niet altijd overeen te komen met de signatuurleer.

Zo zou het lelietje-der-dalen met zijn druppelvormige bloemen te gebruiken zijn bij een beroerte. Men dacht namelijk dat bij een beroerte een 'druppeltje' in de hersenen viel. Deze aanname is echter niet correct. Ook de verklaring dat de aardbei aangewend kan worden bij rode huiduitslag, daar ze beiden een rode kleur hebben is onjuist.

Zoals u ziet kunt u niet afgaan op de uiterlijke kenmerken van een plant om zijn geneeskrachtige wer-

king te achterhalen. Een wetenschappelijke benadering is van belang om geen schade te ondervinden door het verkeerd gebruik van kruiden. Desondanks moeten wij niet vergeten dat er al sinds mensenheugenis kruiden worden gebruikt, vanwege hun gezondheidsbevorderende invloed. Wetenschappelijk onderzoek toont regelmatig aan dat de werking van de inhoudstoffen wel overeenkomt met het gebruik van kruiden in de volksgeneeskunde. Men kan hieruit concluderen dat in het verleden veel kennis en ervaring is opgedaan met het gebruik van kruiden zonder modern, wetenschappelijk onderzoek.



Gevlekt longkruid in de Heemtuin

Zo bevordert gevlekt longkruid het ophoesten van taaie slijmen en bevat onder anderen slijmstoffen die, zoals aangenomen volgens de signatuurleer, een verzachtende werking hebben op de longen en luchtwegen. Walnoten hebben een bewezen gunstige invloed op het brein, doordat ze essentiële vetzuren bevatten die nodig zijn voor een goede hersenfunctie. Tevens verlagen ze het cholesterolgehalte in het bloed, waardoor het risico op hart- en vaatziekten verminderd. Ook de aanname dat stinkende gouwe een positieve werking op de gal heeft is gegrond, omdat de werking van de lever en gal wordt gestimuleerd door bepaalde inhoudstoffen.

Door zich te verdiepen in de signatuurleer begrijpt men het belang van kruiden voor de mens door de geschiedenis heen. Hoewel de werking van het kruid misschien niet altijd overeenkomt, geeft het een uniek verhaal aan alledaagse planten en leidt het tot inzicht in het kruidengebruik voordat farmaceutische industrie in opkomst kwam.





## Wandeling (Munstergeleen en) Abshoven 21 oktober

Op de P-plaats bij de kerk had zich een groep verzameld van 25 personen voor deze wandeling van Harrij door het herfstlandschap en langs Abshoven. Vanaf dat verzamelpunt lag het voor de hand om eerst de grafsteen te bezoeken van Emile Roti, degene die in 1901 het historische complex Abshoven verkocht aan de zusters Dienaressen van het Heilig Hart.

In het centrum van Munstergeleen regen zich vroeger de cafés aan elkaar. Van Abshoven tot aan Windraak toe kon op zo'n dertig plaatsen de dorst worden gesteld. Vooral als het loon werd uitbetaald aan het einde van de maand bood dat perspectieven - en moeder de vrouw nagelbijtend in afwachting van wat er nog in dat loonzakje achter zou blijven.

Voor sommige mensen was de bronssculptuur van de Wijnkoningin een eye-opener. Misschien waren zij er al zo vaak langs gekomen maar nu zijn ze dankzij Harrij attent op het beeld en kennen ze het verhaal erbij - en anders kunnen ze altijd nog de teksten lezen op de dragende driehoek van het complexe beeld. Die teksten vermelden de drie Munstergeleense verenigingen die de opdracht voor het beeld hebben gegeven.



Uiteraard werd Pater Karel aangedaan, niet om te bidden deze keer maar om de inrichting van de drie tuinen te bekijken: ontmoetingstuin, stiltetuin, belevingstuin, de laatste achter het molencomplex en begrensd door een stukje oorspronkelijke bedding van de Geleenbeek, de voortzetting van wat nu de Molentak heet.

De vorderingen van Corio Glana highlight 18 werden bekeken: het eiland dat daar nieuw wordt gevormd, de indrukwekkende grondverplaatsingen die tot gevolg zullen hebben dat het komend voorjaar een explosie te zien zal geven van akkerkruiden: klaproos, korenbloem, kamille. Zij nemen deze kans waar totdat opslag van andere gewassen hen weer zal terugdringen. Alles bij elkaar dus iets om naar uit te zien als de dagen weer gaan lengen - nog even geduld hebben.

Op ¼ van de wandeling werd Abshoven aangedaan, waarvan Harrij niet alleen aan de hand van foto's kan laten zien hoe het vroeger was maar dat uit eigen beleving ook kan vertellen, want hij is er zelf opgegroeid.

De resultaten van het vrijwilligerswerk van de voorafgaande dagen in de voormalige kloostertuin werden bekeken, maar nu was het toch ook tijd voor even pauze met koffie. Gelukkig voor de wandelaars was dat rustpunt vlakbij.

En daar, in de absis van de voormalige kloosterkerk, had moeder Gijsen ook al een gehoor om zich heen verzameld dat zij vertelde hoe het er vroeger aan toe ging op de kloosterboerderij in de jaren '50 en '60. Onder haar gehoor de vroegere rector van Huize Abshoven, de heer De Rouw, en enkele zusters, van wie er één, zuster Ancilla = Dienstmaagd (toepasselijker kan niet), vroeger in Abshoven had gewoond en gewerkt.



Mevrouw Gijsen en de MaS-leerlingen bij de Mariagrot



Rowan en Eleni in actie - hieronder: afsluitende lunch



## Verslag Maatschappelijke stage in de klooster-tuin van Abshoven

(Max, Jurre, Rowan, Mike, Vernon, Eleni, Wassim)

### 1. Wat is IVN?

IVN is een organisatie die zich inzet voor natuureducatie en duurzaamheid. IVN is opgericht in 1938, toen heette het "Bond tegen de verontreiniging van stad en land".

In 1948 wordt dit de Bond voor natuurbeschermingswachten. Vanaf 1960 wordt de naam IVN gebruikt. De volledige naam was Instituut voor "Natuurbeschermingseducatie".

IVN bestaat nu uit een vereniging van vrijwilligers en daarnaast een beroepsorganisatie die de aandacht en de waardering van mensen voor natuur en milieu wil vergroten. Het huidige IVN staat voor een duurzame samenleving en wil daartoe de betrokkenheid van mensen vergroten bij natuur en omgeving. Natuurexcursies en duurzaamheid staan daarom hoog genoteerd. IVN bereikt met haar activiteiten zo'n 2 miljoen mensen per jaar (2007) in Nederland. IVN kent 174 plaatselijke afdelingen, die samen 18.000 leden kennen.

### 2. Historie van het park

Het Park is eigenlijk een kloostertuin, en de brasserie was vroeger een kloosterkapel. In 1901 namen de zusters Dienaressen van het Heilig Hart hier hun intrek en stichtten er een kindertehuis, Huize Abshoven. Dat is vandaag, 21-10-2016, precies 115 jaar geleden. In 1995 was er een brand die het klooster veel schade toegebracht had. In 2011 werd tussen de gemeente Sittard-Geleen en een projectontwikkelaar een vaststellingsovereenkomst gesloten, waarbij werd geregeld dat het klooster, de kapel en de middeleeuwse kelder van het voormalige abtshuis gerestaureerd zouden worden. Ook de Engelse tuin zou daarbij hersteld worden. Vroeger werd deze tuin onderhouden door Mevrouw Gijsen, haar zonen en andere mensen uit de buurt, maar tegenwoordig is de tuin te lang niet onderhouden en vervallen. Nu is het de droom van Mevrouw Gijsen om de tuin weer in de oude glorie te herstellen.

Projectleider cultuurhistorie van IKL ('Instandhouding Kleine Landschapselementen'), Henk van Kuijk, ontving de droom en was geraakt door het verhaal en de betrokkenheid van mevrouw Gijsen.

"De wens van mevrouw Gijsen sluit fantastisch aan bij het werk van IKL om samen met lokale mensen projecten op te pakken op het gebied van landschap en erfgoed," aldus Henk van Kuijk.

Onder de begeleiding van Meneer Bongers en Meneer Mulders van IVN Munstergeleen en Robert Gilissen en Jan Kluskens van IKL-Limburg hebben wij hier met plezier een bijdrage aan kunnen leveren.

### 3. Logboek van de stage

17-10-2016

Vandaag veel bomen weggehaald, sommige konden uit de grond worden getrokken met de hand, andere konden geknipt worden, en sommige moesten echt omgezaagd worden. Ook hebben we vandaag kennis gemaakt met verschillende soorten gereedschap. Grote en kleine zagen, en de takkenschaar. We hebben ook nog, wegens de weersvoorspellingen van dinsdag, een tarp gebouwd (een tentzeil met palen). Het werk was vermoeiend, maar toch leuk.

18-10-2016

Vandaag hebben we deels het oude wandelpad opgegraven, en we hebben geleerd om met de handlier te werken. Nadat Mike een privé-uitleg had gehad, heeft hij deze informatie aan zijn mede-leerlingen mogen verschaffen. Ook vandaag was het werk weer leuk, maar iedereen is het er mee eens dat vandaag de meest vermoeiende dag was.

19-10-2016

Vandaag was een iets minder zware dag dan gisteren. Brugklassers van het Dacapo college hebben ons geholpen en wij hebben ze mogen begeleiden. We hebben het pad verder uitgegraven en een tweede tarp opgezet. Dat was maar goed ook, want in de middag begon het te stortregenen. Daarom mochten we eerder weg. Niet te vergeten waren de overheerlijke wafels die Mevrouw Gijsen voor ons had gebakken.

20-10-2016

Vandaag hebben we de laatste hand aan het pad gelegd. Nu is er een goede verbinding van de brasserie tot achter in het park. Er zijn nog een aantal bomen omvergehaald, en daarna werd de dag afgesloten met een heerlijke en gezellige lunch!

#### 4. Afsluiting

Het was een zeer leerzame en leuke stage. Het is mooi om te zien hoeveel we zijn opgeschoten in 4 dagen! We zijn goed aan het werk geweest, en het resultaat is adembenemend. En hopelijk komt de tuin af, nog voor Mevrouw Gijsen's 89ste verjaardag.

Met dank aan:

Ben Bongers, Hub Mulders, de vrijwilligers die ons tijdens de stage heel goed hebben geholpen, Brasserie Abshaove, de mensen van IKL-Limburg



Tegenover Foroxity aan de Rijksweg Zuid 212, Sittard  
Uw redacteur heeft al een aanzienlijk deel van zijn leven doorgebracht op fietsen van Freeride!



Maarten Hinskens aan het werk met Mien Paulissen op maandag 5 december

#### Even voorstellen

Mijn naam is Maarten Hinskens en ik ben woonachtig in Geleen. Leeftijd 65 jaar en gepensioneerd.

Een tijdje terug las ik de reclamefolder van de Plus. Hierin stonden recepten van allerlei personen waaronder van iemand die Natuurgids was bij IVN. Dit vond ik interessant en ik ben gaan zoeken op de site van IVN wat dit precies inhield. Ook heb ik gekeken waar deze cursus werd gegeven. Ik heb contact gezocht met het IVN en er werd gezegd dat ik mij moest melden bij een van de IVN-afdelingen in de buurt. Zo kwam ik uit bij IVN Munstergeleen omdat ik de heemtuin kende. Toen mijn kinderen klein waren ben ik regelmatig met hen in de heemtuin geweest. Ik heb gekozen voor IVN Munstergeleen omdat het werken in de heemtuin leuk is om te doen en ik straks bij de cursus in de praktijk de theorie kan toepassen.

Waarom heb ik gekozen voor de cursus Natuurgids? Ik ga heel graag wandelen in de natuur en kijk veel rond wat die natuur ons allemaal te bieden heeft. Daarnaast werk ik graag in mijn eigen tuin. Geen mooie tuin met allerlei plantjes netjes in een rij maar een "wilde" tuin. Meer inzicht in planten, bomen etc. hoop ik te krijgen in de cursus Natuurgids. En ik zal deze kennis overbrengen naar anderen die ook interesse hebben in onze natuur. Ik heb begrepen dat de cursus energie en tijd vraagt maar ik heb er zin in om te starten komend jaar, in Maastricht.

Groeten, Maarten Hinskens.



## Perenplukactie 10 september

Mart Hermkens is de bevoegde projectleider van *Natuurlijk! Duurzaam in Sittard-Geleen*. In het kader van een fruitbomenproject organiseerde hij een perenplukactie in de boomgaard aan het Steingraafpad, hoek Hoddelsley op een stralende septemberzaterdagmiddag.

Er was zon, muziek, allerlei lekkers, er waren kinderen, vaders, moeders, oma's. Alle ingrediënten voor een onvergetelijk Déjeuner sur l'herbe waren aanwezig. Zie de foto's van het hele gebeuren.

De stichting IKL had ladders ter beschikking gesteld maar het plukken bleek gemakkelijker te doen vanaf de grond met behulp van perenplukmandjes op uitschuifbare steel – techniek staat voor niets.

Op een later tijdstip is de oogst verwerkt tot jam, compote, peer met geitenkaas en perencake door Christine Gavory, die met haar kookkunsten haar bijdrage wil leveren aan het fruitbomenproject.

De actie was zo geslaagd dat ze voor volgend jaar op het activiteitenprogramma zal worden gezet van IVN Munstergeleen en wel op zaterdag 23 september, waarmee wordt aangehaakt bij de jaarlijkse fruitplukdag (derde zaterdag in september).

In dit verband biedt ook de kersenboomgaard op de Wanenberg perspectieven – Kersen plukken in juli 2017?



## Aftrapdiner fruitbomenproject 30 november

Het diner was ten huize van en verzorgd door dezelfde Christine Gavory die hierboven al is vermeld. Op het menu stonden een heerlijke mosterdsoep, voortreffelijk bereide aardappelgratin, salade en diverse andere groentesoorten. Wijn en zelf bereid appelsap completeerden de maaltijd die afgesloten werd met een lekkere mousse.

Bijna even belangrijk als wat gegeten werd, was wat besproken werd.

Er zal een inventarisatie worden gemaakt van fruitbomen in de gemeente Sittard-Geleen. Zo'n inventarisatie is van belang met het oog op fiets- en wandelroutes en de informatievoorziening hiervoor. In de onmiddellijke omgeving van de Heemtuin zijn er bijvoorbeeld een peren- en een kersenboomgaard. Hierbij zouden infopanelen kunnen worden geplaatst op een bij het landschap passende manier.

Voor de bestuiving van fruitbomen doen bijen goede diensten. De fruitbloesem vormt de eerste grote dracht in het voorjaar. Bekeken kan worden of boomgaarden om zijn te toveren in echte (wilde) bijenparadijsjes en of hierover informatie zou kunnen worden gegeven aan bezoekers.

Voedselbossen beogen het tegendeel van monoculturen zoals bijvoorbeeld maasteelt. Zij leveren biodiversiteit en verbeteren het ecosysteem. Een streven zou kunnen zijn zo'n voedselbos binnen de gemeente te krijgen. Een belangrijke bron is het boek *Herstellende Landbouw* van Mark Shepard.

Crowdfunding is een hedendaagse manier om geld

binnen te sprokkelen voor het organiseren van activiteiten. Naast de verwerving van geldelijke middelen wordt de burgerparticipatie gestimuleerd en daarmee de medewerking van overheidsinstanties (gemeente & provincie).

Een naam en een logo geven bekendheid aan een initiatief, zeker als die naam een vette knipoog geeft naar een bestaand merk. Eppel is simpelweg Limburgs voor appels, een meervoud dus, dat geheel toevallig hetzelfde klinkt als het bekende Apple, - maar er ook grafisch heel anders uitziet. Voor de opmaak van het logo moet nog een vormgever worden gevonden.

Met deze naam en dit logo lijkt het Team Eppel verder te kunnen op de ingeslagen weg, en dat onder het motto: alle wegen leiden naar de boomgaarden – die in onze omgeving niet alleen een belangrijke natuurwaarde vertegenwoordigen maar ook behoren tot het agrarisch cultureel erfgoed.



## Regiowandeling zondag 25 september: door het Geleenbeekdal Schinnen - Spaubeek

Vanaf het lokaal van IVN Schinnen vertrokken 22 wandelaars om het leven in en om het water, in dit geval het water van een weer fraai door het landschap meanderende Geleenbeek, te bekijken. Het gedeelte Terborgh tot St. Jansgeleen is tussen juni 2015 en april 2016 duchtig op de schop geweest en het ziet er allemaal prachtig uit. De beek zelf lijkt op de eerste plaats tot leven te zijn gekomen nu ze weer letterlijk haar eigen gang kan gaan. Nu al ziet het er allemaal uit alsof het nooit anders is geweest. Leven was er volop, wij vermoedden het in en om het water (helaas kon een lezing van Rob Gubbels van Waterschap Roer en Overmaas op donderdag 22 september niet doorgaan – deze lezing is verschoven naar het volgend jaar), op de paden waren het vooral veel wandelaars die net als wij genoten van al het moois op deze fraaie nazomerdag. Door al die drukte liet het ijsvogeltje zich niet zien, maar daarvoor komen we vast een keertje terug op een herfstigere dag.



Na de soep maakte Mart Hermkens, projectleider van Natuurlijk! Duurzaam in Sittard-Geleen, de onderstaande foto van het tafelgezelschap Vlnr: Peer Boselie (Geheime tuinen), Wil Ramaekers (Pomologisch genootschap), Léon Jongen (IKL), BB (IVN Munstergeleen, Henk Thuis (teamlid Natuurlijk! Duurzaam in Sittard-Geleen), Nadine Zaicsek (Partners in Welzijn), Roy van der Leek (teamlid Natuurlijk! Duurzaam in Sittard-Geleen), Rian van de Sande (ecologisch tuinier), Anique Hoekstra (imker), Christine Gavory (kokkin en gastvrouw).



De Annakapel staat op de plaats van de oude parochiekerk aan een oude Romeinse heerbaan die hier de Geleenbeek kruiste. De kapel is omgeven door een tuin waarin IVN Spau-Beek een geologische verzameling ten toon heeft gesteld.



Beeldengroep: Josef, Jezus die zijn hart toont, Maria, op de deurlatei vande neogotische Annakapel (1865). Daaronder de tekst (vertaald uit het Latijn) Ik sta op de plaats waar vroeger de parochiekerk stond.



25 september 2016 lijkt alweer een hele tijd geleden, maar het herfstseizoen was nog maar net begonnen. Het werd een gedenkwaardige dag door het optreden van Diane en Serna, onze herboristes-in-opleiding. Ter gelegenheid van de seizoensafsluiting 2016 met de vrijwilligers van de Heemtuin lieten zij ons zien hoe je brandnetelzalf maakt. Het was een mooie presentatie, goed voorbereid, goed op elkaar afgestemd en goed te

volgen - hulde! - voor het publiek van medevrijwilligers dat met genoeg een potje zalf van 20 ml in ontvangst nam, tenminste houdbaar tot 25-09-2017. Hopelijk vindt menigeen er baat bij in geval van huidirritatie, huiduitslag en eczeem.

De vrijwilligersdag werd afgesloten met een barbecue in de Heemtuin bij stralend herfstweer.

## Diane en Serna,

Twee jónge dames Herboriste,  
vertèlde vâöl waat veer neit wiste.  
Toënde ós ein beeld,  
wo in mitgedeild,  
wie me auch get koosj laote giste.

Bekans op jedere zaoterdig,  
höbbe ze nog get lekkesj bie zich.  
Dan wurte hie gesjmuld,  
en neit bie geluld.  
En neemes dénke dan aan zien gewich.

In den Heemtuin kénne ze kroewe,  
weite ze het perk óm te boewe.  
Maken 't ónkroetvrie,  
zeen niet bang veur ein bie.  
Sjtæke de henj flink oet de moewe.

Diane en Serna, bedank,  
Mit uch vilt ós den tied niet lank.



hond, kat, knaagdier, vogel, vis; Steenweg 47 Sittard; 046 4007750 -  
Diepvriesvoer: Naturis, Carnivest, Ropadog, Farmfood  
Levering gratis aan huis.



Wandeling Nieuwstadt: de groep



Wandeling Nieuwstadt: Geleenbeek



Mitch Jansen



Kyan Huntjens



Marktkraam Elly Hermans, groente, op de donderdagmarkt voor het Kritzraedthuis (VVV), Sittard



De scharrelslagerij van Munstergeleen, Houbeneindstraat 1



## Vervolg terugblik herfstseizoen (foto's p. 16)

### 18 september: Middagwandeling Nieuwstad

Een nieuw stukje natuur ontdekken langs de 38 km lange Geleenbeek die ontspringt in Benzenrade en in Stevensweert de oude Maas instroomt.

Ditmaal waren we met onze gids Ria van Mourik in Nieuwstad, dat met zijn 3345 inwoners in de 13de eeuw stadsrechten ontving en dus historisch gezien kan worden als een stad.

De Geleenbeek stroomt hier parallel aan het spoor en wat zo'n 5 jaar geleden nog een afvoergoot was met betonnen bodem en opstaande wanden is dankzij het Waterschap veranderd in een meanderende beek waar inmiddels heel veel vissoorten zich in thuis voelen door verbetering van de waterkwaliteit.

De betonnen wanden zijn veranderd in afkalvende oevers met onbegroeide wanden voor oevervogels met hier en daar wel wat betonblokken om de erosie tegen te gaan.

We zagen een half open landschap met plaatselijk begeleidende bosjes en struikgewas en een deel van een stadswal die door middel van een oude stenen trap te betreden was.

We liepen over struinpaden waar volop bloeiende planten te zien waren.

Aan het water de munt, de wolfspoot en de waterpeper in bloei en op het grasland de heelblaadjes met hun wortelstokken, de herfstleeuwentand en de uitgebloeide wilde peen. Er bloeide nog volop boerenwormkruid dat ook voor de kroedwösj gebruikt wordt tegen onheil en ziektes evenals het leverkruid dat nu met zijn pluizen zorgen voor de zaadverspreiding. Lex ontdekte diverse waterjuffers en andere insecten langs de beek en de waterpoelen.

Via een prachtige fruitlaan en een bosgebiedje kwamen we weer in een woonwijk uit waar we bij een gezellig café op het terras met een drankje deze mooie wandeling beëindigden en Ria bedankte voor haar fijne begeleiding (foto's: blz. 16 boven).

Toos van der Vring

### 22 september: Vervangende lezing Spinnen

Oorspronkelijk was op deze avond een lezing over de vissen in de Geleenbeek gepland. Helaas was de spreker verhinderd. De lezing zal op een latere datum in 2017 ingehaald worden.

De mensen die speciaal voor deze lezing gekomen waren, waren teleurgesteld maar bleven toch om de lezing over de spinnen bij te wonen. De lezing liet zo'n 110 verschillende soorten spinnen, van de ongeveer 700 soorten in Nederland, zien. Bij heel wat soorten waren bijzonderheden te vermelden. Zo kwamen agressiviteit, vangmethoden, broedzorg en bouw van het web aan de orde.

Sommige feiten zijn totaal in strijd met het beeld dat griezelfilms en horrorverhalen ons willen doen geloven.

Niet helemaal duidelijk is, waarom zoveel mensen schrikken van of bang zijn voor spinnen.

In de pauze met koffie en koekje werd druk over dit thema gepraat.

Na de pauze werd het aantal families doorgesproken,

elk met de bijbehorende eigenaardigheden. Tot slot was er nog even tijd om aandacht te besteden aan andere soorten geleedpotigen.

Na afloop van de lezing waren verschillende bezoekers iets geruster over het gevaar dat spinnen in Nederland kunnen veroorzaken en gingen met een goed gevoel naar huis.

### 12 oktober: Fotograferen in de natuur

Met een kleine groep jeugdige fotografen, onder belangstelling van grootouders en ouders, vertrokken we van de parkeerplaats bij de Pater Karel kapel. Al snel en zonder veel overleg maakten de jonge fotografen de ene foto na de andere.

Deze eerste foto's werden bekeken en van commentaar voorzien. Ook werden er de nodige tips door de oudere deelnemers gegeven. Dit alles liet het tempo van het aantal kiekjes minderen. Er werd beter gekeken en met meer beleid gefotografeerd. De ontdekking van nieuwe mogelijkheden met een fototoestel werden meteen uitgetoetst.

Het resultaat was ernaar. Maar wat nog belangrijker was, was de toename van het plezier om te kijken en te zoeken naar mooie motieven. Ook de kwaliteit van de foto's werd beter.

Na zo'n 2 uur rondgaan langs de Geleenbeek en de omliggende velden, kwam iedereen tevreden terug bij het vertrekpunt.

Daar werd afscheid van elkaar genomen met de belofte dat de jonge fotografen een foto zouden opsturen voor Bladgroen of Het Steenuiltje. Het resultaat van enkele fotografen ziet U op blz. 16 midden.

### 29 oktober: Nacht van de Nacht (foto: blz. 16)

Avontuurlijk is zo'n wandeling in de nacht wel. Gewapend met zaklantaarns voor noodgevallen werd van de parkeerplaats vertrokken. Al meteen was een lichtschouwspel vanaf de Wintraak te zien.

Na de drukke weg overgestoken te zijn, vervolgden we onze weg richting Watersley en Watersleyerhof. Lantaarns waren niet nodig. Er was genoeg strooilicht vanuit Sittard en vanaf Geleen en Chemelot.

Een van de deelnemers had een nachtkijker en een licht/warmtezoeker bij zich. Nu waren de reeën in het veld duidelijk te zien, zonder dat ze gestoord werden door het schijnsel van lantaarns. Van de mogelijkheid om de nacht op zo'n manier te beleven werd op verschillende plaatsen door de deelnemers gretig gebruik gemaakt.

De holle weg voorbij de Watersleyerhof was aardig donker. Enkele deelnemers waren zo onzeker dat ze de lantaarn wel gebruikten. Boven op de Kollenberg waren deze niet meer nodig.

Langs de buitenkant van het terrein van Pergamijn kwamen we terecht in een Halloweenocht van een andere vereniging. Gelukkig waren het vreedzame spoken. Aan het einde van de bosschages was er weer een vrij uitzicht over het Geleendal. Opvallend naast het vele licht was het permanente geluid van verkeer en andere menselijke activiteiten.

Omdat de tijd vloog werd er gekozen voor een korte

route terug. Zo kwamen we via een doorsteek door de bebouwing van de Kollenberg, langs de oude weg naast de Middenweg, aan de overkant de Euselingseweg en het voetpad door het veld weer terug bij de parkeerplaats Windraak.

Na een kort dankwoord en een speciale dank aan de bezitter van de bijzondere kijkers gingen de deelnemers tevreden huiswaarts.

### 13 nov.: Mijn plekje, Kollenberg & Hilleshagerbosje

Met een aardige groep belangstellenden gingen we (onder paraplu's en regenjassen) op pad vanaf de monumentale boerderij 'Lahrhof'. Het eerste stuk was klimmen en werd beloond met een mooi uitzicht over Sittard en de Zelfkant.

Boven op het plateau (Plateau van Doenrade) waren allerlei bijzonderheden te vermelden. Jean vertelde uitgebreid over diverse soorten bomen. Zo kwamen de verschillende kenmerken van notenbomen en eiken aan de orde. Ook de geschiedenis rond de oorspronkelijke gebieden van de bomen en het overbrengen van zaden door legers was een onderdeel van zijn verhaal.

Na een wandeling door holle wegen en door bosjes kwamen we aan de voet van het Hilleshagerbosje. Een typisch hellingbosje met de nodige verschillende planten en interessante bewoners.

Omdat Jean dit gebied als zijn vestzak kent, was er wel op elke meter iets bijzonders te vertellen.

Daarom moest (jammer genoeg) gemaand worden om af en toe een bijzonder stukje over te slaan. Met nog een mooie wandeling terug over de achterkant van de Kollenberg kwamen we weer terug bij het vertrekpunt. Ondanks de regen een heel interessante en mooie wandeling over het Nederlandse en Duitse deel van de Kollenberg.

Met een welgemeende dank van de deelnemers aan Jean en met de beste wensen voor de thuisreis nam iedereen afscheid.

### 24 november: Bomenlezing

Dit keer eens niet over excentrieke bomen, maar over de huis- tuin- en keukensoorten om ons heen. Het eerste deel van de lezing ging over de factoren die de standplaats en de groei van bomen bepalen. Zo kwamen onder andere de grondsoort (zand, klei, löss, etc.), het vochtgehalte (nat – droog) en de zuurgraad van de bodem, de humusrijkdom en de tijd (lees: inheems of geïmporteerd bomen en pionier- of gesetelde bossen) aan de orde. Heel wat boomsoorten zijn kieskeurig als het om bepaalde bodemgesteldheid gaat. Een heel belangrijk deel van de lezing ging over de ondergrondse samenwerking tussen bomen en 'schimmels' (waarvan we meestal alleen de paddenstoelen zien). Daarnaast het aantal 'bewoners' dat wel op kan lopen tot royaal 450 soorten voor een bepaalde groep bomen.

Tot slot waren een hele serie bossen te zien, waarbij de bodemgesteldheid herkenbaar is in de samenstelling van het bos.

Een heel interessante lezing, die een inzicht gaf in de complexiteit van de ons omringende bossen.



vermolmdde stam met paddesteolen



Boomstam met wespennest regiowandeling 25 sept.



stronk met paddesteolen tijdens regiowandeling

Bijna 200 jaar oud, maar hij weet nog steeds mensen aan zich te binden....

Zonder de lezer te willen vermoeien met de lange geschiedenis van Abshoven, wil ik jullie wel meenemen naar het moment van aanleg van de Engelse landschapstuin, nu bijna 200 jaar geleden.

Het landgoed Abshoven kwam in 1820 in handen van de heer Willem Strengnart, die er niet veel later is begonnen met de aanleg van de Engelse tuin en de Allée.

Na de dood van Willem Strengnart kwam het in bezit van zijn erfgenamen, waarna het achtereenvolgens verkocht werd aan de familie Cremers en Roberti die het uiteindelijk verkochten aan de eerwaarde zusters van de congregatie Dienaressen van het Heilig Hart van Jesus. Zij betrokken het klooster op 21 oktober 1901.

Vele jaren heeft de familie Gijsen op de hoeve behorende bij het klooster gewoond en gewerkt. Toen in 1970 het klooster een stichting werd en de Engelse tuin eigendom van de zusters bleef, kwam het onderhoud van die tuin voor rekening van de zusters. Het was mevrouw Gijsen - van de Schoor die zich destijds samen met haar kinderen, en haar man in de avonden, over de tuin ontfermd heeft.

Nadat het park in 1986 door de zusters verkocht was is het door achterstallig onderhoud langzaam veranderd in een verwilderd bos.

Halverwege de jaren '90 is getracht om de tuin in ere te herstellen, en ook in de jaren die daar op volgden zijn diverse pogingen ondernomen, maar alle hoop ten spijt, lukte dit keer op keer niet.

En toen kwam daar de Natuurgidsencursus, waarbij er door ondergetekende een stage-opdracht vervuld moest worden. In goed overleg met mijn mentor Hub Mulders is gekozen om mij namens IVN Munstergeleen sterk te maken voor het in ere herstellen van de Engelse landschapstuin te Abshoven.

Het is namelijk niet al heel lang een wens van mevrouw Gijsen van der Schoor, maar ook van het IVN, oud-bewoners, en omwonenden om de Engelse tuin van Abshoven weer in oude glorie te herstellen.

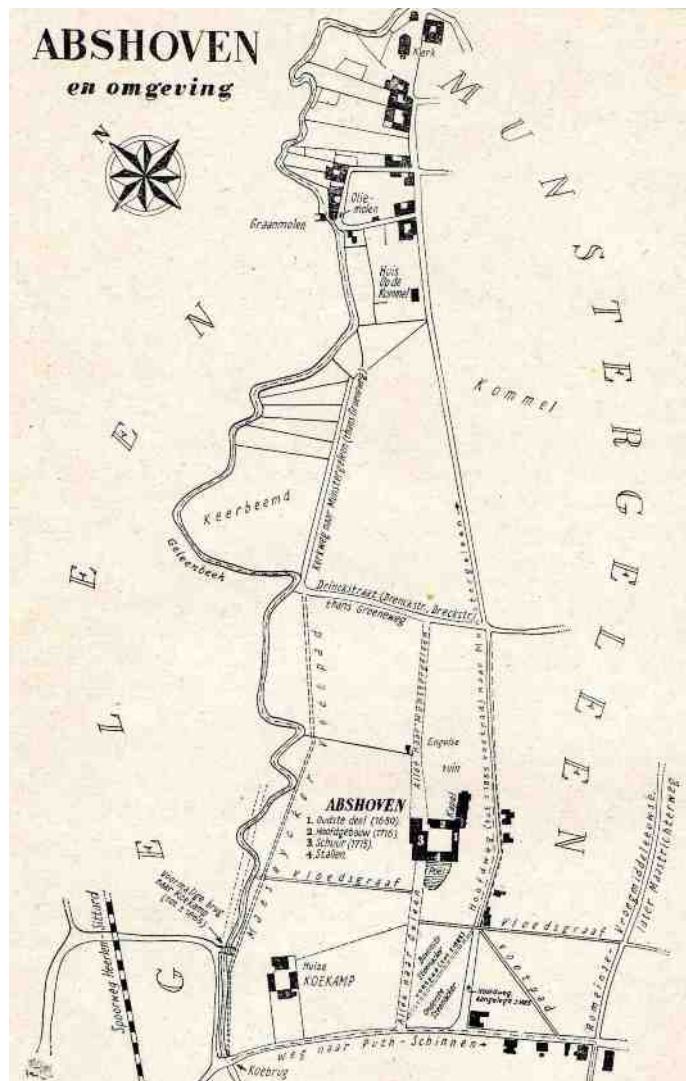
Na gesprekken met stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) bleek dat er een mogelijkheid was om droomwensen te realiseren.

Dat heeft ertoe geleid dat in het vroege voorjaar van 2015 mevrouw Gijsen-van de Schoor, samen met een begeleidend schrijven van de huidige eigenaar, de firma bouwontwikkeling Jongen BV, haar droomwens "om weer te mogen lopen door haar Engelse tuin" instuurde.

Helaas bleef het in eerste instantie stil, en leek het erop dat deze droomwens niet vervuld zou worden. Maar mevrouw Gijsen-van der Schoor liet het hier niet bij zitten, klom in de pen, en schreef een brief naar de gouverneur van de provincie Limburg.

Hierdoor is één en ander op gang gekomen, en kon er in het najaar van 2016 dan eindelijk werk gemaakt worden van deze droomwens.

Inmiddels hebben er verdeeld over 15 werkdagen circa 240 vrijwilligers keihard gewerkt om de tuin in ieder geval weer een open karakter te geven. Even de cijfers op een rijtje:



De situatie rond Abshoven zoals die was na 1908-1910 (kloosterkapel gebouwd door J. Kayser) en vóór het recht trekken van de Geleenbeek (jaren '30 vorige eeuw). De door Willem Strengnart aangelegde Allée begrenste de Engelse tuin aan de westzijde. Het kaartje is genomen uit het boekje 'Abshoven' van Arthur Schrijnemakers.

We hebben 15 werkdagen gedraaid in het park; Daarbij waren 234 deelnemers aanwezig; Er waren dagen waarop bijna 70 deelnemers aanwezig waren; We werkten er met veel verschillende groepen en individuen:

IVN Munstergeleen, AZC-Sweikhuizen, Trevianum, DaCapo Eysenhegge, Bs Munstergeleen, Celanese Emulsions B.V. te Geleen, GroenLinks Sittard-Geleen, VSO Parkschool, SBO de Parkschool, diverse inwoners/omwonenden

De onveilige bomen zullen voor het einde van dit jaar verwijderd worden, alsmede de bouwhekken bij de brasserie. Ook vanuit de straatzijde zal er een ingang gecreëerd worden, zodat het park weer openbaar toegankelijk wordt. Hiermee is fase 1 afgerond. En hoewel er nog er nog het nodige werk is zijn we al blij met dit eerste resultaat.

De volgende fase zal door de firma bouwontwikkeling Jongen BV worden uitgevoerd, zodra zij groen licht hebben van de gemeente voor het realiseren van enkele bouwkavels gelegen ten westen van de Engelse tuin.

Fred Penners

## Activiteitenprogramma IVN Sittard-Geleen en IVN Munstergeleen winter 2016 -2017

Donderdag 15 december

Lezing: Naar Compostela, opnames uit Noord Spanje en Portugal

Spreker: Jos Diederer

Wandel mee met Jos naar Santiago de Compostela. Graag deel ik mijn ervaringen met jullie van mijn wandeltocht Camino naar Santiago de Compostela. Ik neem jullie graag mee in mijn reis vanuit Irun, Behovia (Frankrijk) tot Finisterra (Spanje). Met afbeeldingen en toelichtingen wil ik jullie graag de Spaanse St. Jacobsroute tonen en bespreken. Het gaat iedere wandeldag omhoog of omlaag op deze beroemdste bedevaartroute ter wereld. Ook de voorbereiding zal ik toelichten en hoe ontstaat nu zoiets, waarom doen mensen dit... Is het uitdaging, avontuur, geloof, sportiviteit, houd ik van natuur, wegen en landschap of gewoon op weg naar het graf van de apostel..... Dit en vele andere vragen zal ik graag beantwoorden.

Plaats: IVN Trefcentrum, Molenstraat 42, Geleen

Aanvang: 20.00 uur

Info: Jos Diederer 046-8503741

Zaterdag 7 januari

Nieuwjaarsborrel in het heemtuinhuis, Steingraafpad  
De eerste zaterdag van het nieuwe jaar wordt traditioneel niet gewerkt maar nemen we de tijd om het jaar te verwelkomen met alles wat het voor ons in petto heeft. Binnen wordt het gezellig gemaakt met oliebollen, wafels, koffie en glühwein, buiten, in de tuin, valt er ook te genieten: van de sneeuw, als die er ligt, van de sneeuwkllokjes die al tevoorschijn piepen, van wijngaardslakken die wakker zijn geworden. Misschien laat de bonte specht zich zien.

Zaterdag 14 januari

Snoeien.

Zoals in het afgelopen jaar gaan we door met het snoeien van fruitbomen in de Gemeente Sittard-Geleen. We starten in het nieuwe jaar weer aan de grens met Duitsland. Deze eerste snoeiochtend beginnen we vanaf de parkeerplaats bij de Lange Voer Deze parkeerplaats ligt aan het eerste weggetje links van de Lange Voer en heet ook Lange voer. Het is de eerste weg links vanaf de rotonde aan de Wehrerweg. We snoeien zoals altijd van 9.00 tot 12.00 uur, met uitloop tot 12.30 uur

Woensdag 25 januari

Anders kijken.

Deze activiteit is vooral bedoeld voor jongeren die hun opa/oma of ouder(s) meenemen. We gaan het gebruik van een verrekijker oefenen. Omdat bomen nu weinig bladeren hebben, kunnen we vooral vogels beter zien. We zullen vooral letten op het richten en welke truckjes je daarbij gebruiken kunt. Hoe vind je je vogeltje (of ander leuk onderwerp) met behulp van je kijker. Natuurlijk proberen we antwoord te geven op je vragen. Eventueel komt ook het fotograferen aan de orde. Als je zelf geen verrekijker hebt, zorgen wij voor een kijker. Dan wel even opgeven via secre-

tariaat.

Vertrek 14.30 uur vanaf parkeerplaats Ten Eysden Geleen

Begeleiding: Lex Vlieks (046-4511554)

Zondag 5 februari

Middagwandeling naar de vernieuwde loop van de Geleenbeek en een bezoek aan de gerenoveerde Engelse tuin bij Abshoven.

Vanaf de kerk in Munstergeleen wandelen we naar de Geleenbeek. Deze is tussen de Lintjesweg en de Beekstraat weer aan het meanderen gebracht, zoals ze dat vroeger ook deed. Verder brengen we een bezoek aan Abshoven, waar de Engelse tuin uit de verwildering die 28 jaar heeft geduurd, te voorschijn is gehaald. We bezoeken de Mariagrot en hopen de massaal bloeiende sneeuwkllokjes aan te treffen.

Vertrek 13.30 uur vanaf de parkeerplaats bij de kerk van Munstergeleen

Begeleiding: Harrij Gijsen (046-4514594)

Zaterdag 11 februari

Snoeien

Gezien de omvang van het snoeiwerk starten we deze keer weer op dezelfde plaats als in januari.

9.00 – 12.00 uur, met uitloop tot 12.30 uur

Dinsdag 14 februari: Algemene ledenvergadering IVN Munstergeleen

Programma en stukken zullen op de website worden geplaatst

Maart 2017

Zaterdag 11 maart

IVN Sittard-Geleen: Snoeien en natuurlijk opruimen in het kader van NLdoet

Deze bijzondere ochtend gebruiken we om het snoeihout, dat we in de voorgaande maanden verzameld hebben, verder te bewerken. We zullen met de takken proberen een stukje tuin te bouwen. Deze tuin is bedoeld voor de kleine dieren zoals, muizen, hermelijn, roodborstje en winterkoninkje. Zij vinden er bescherming en, bij voldoende omvang, een nestplaats. In de pauze is er voor de deelnemers naast de koffie en thee een lekker stukje vla.

9.00 – 12.00 uur, met uitloop tot 12.30 uur

IVN Munstergeleen: snoeien in het Absbroekbos of elders (zie website).

In het Absbroekbos is in het kader van het ommetje Glana Nova in 2015 – 2016 het restant van de oude Moljeweg weer tevoorschijn gehaald en werd het Liciniuspad aangelegd. Beide wegen en het aangrenzende bos vragen om onderhoud. Dit (grovere) werk zou kunnen worden gedaan in voorbereiding op de boomfeestdagen 21 & 22 maart. Waarschijnlijk is er ook nog werk te doen in de Engelse tuin van Abshoven die zijn eerste seizoen meemaakt sinds hij weer is opengesteld voor het publiek.

Dinsdag 21 en woensdag 22 maart  
Boomfeestdagen

Enkele scholen gaan aan de slag. Tijdens deze boomfeestdag zullen er geen bomen worden geplant, maar zal er gesnoeid en uitgedund worden in de ontstane bosjes van het Absbroekbos, waar de afgelopen jaren door vele leerlingen onder begeleiding van gidsen en vrijwilligers boompjes zijn geplant. Vrijwilligers die de kinderen graag begeleiden kunnen zich opgeven via het secretariaat.

Donderdag 23 maart

Algemene Ledenvergadering IVN Sittard-Geleen.

De agenda en de benodigde stukken worden samen met Bladgroen no. 2 verzonden. Enkele stukken zullen alleen ter vergadering in te zien zijn.

Aansluiten Lezing: Verrassende Natuur dichtbij. .

We hoeven niet ver te gaan om heel interessante en mooie zaken in de natuur te beleven. Jean heeft al bewezen dat in het gebied rond de Kollenberg je gemakkelijk een hele poos van de natuur kunt genieten. Er zijn zoveel bijzondere dingen voorhanden dat een natuurliefhebber er zijn vingers aan kan aflikken. Het verhaal van Jean is voorzien van mooie foto's. Het belooft dus een boeiende avond te worden.

Spreeker: Jean Engels

Plaats: IVN Trefcentrum, Molenstraat 42, Geleen

Aanvang: ALV 19.30 uur Lezing 20.00 uur

### Programma IVN Westelijke Mijnstreek Winter 2016 -2017

11 dec. Lezing Orissa [India], IVN Spau-Beek

12 dec. Lezing "STUBAI - LICHT IN DE BERGEN", IVN Elsloo

18 dec. Kerstin/Kerstuit, IVN Schinnen

26 dec. Kerstwandeling, IVN Spau-Beek

28 dec. Winterwandeling Catsop, IVN Elsloo

28 dec. Oliebollenborrel, IVN LvS/Born

08 jan. Lezing Houtzwammen, IVN Spau-Beek

09 jan. Lezing "De evolutie van het plantenrijk, IVN Elsloo

11 jan. Scharrelkids, IVN Stein

15 jan. Snertwandeling met erwtensoep, IVN LvS/Born

18 jan. Natuur- en Cultuurwandeling, IVN Stein

26 jan. Fotolezing Natuur in Limburg, IVN LvS/Born

5 feb. Natuur- en Cultuurwandeling, IVN Stein

5 feb. Onderzoek "Leven in de gracht rond het Kas-teelpark", IVN LvS/Born

8 feb. Scharrelkids, IVN Stein

12 feb. Lezing Spinnen; fabels en feiten, IVN Spau-Beek

13 feb. Lezing "Natuurpark de Brenne in Frankrijk", IVN Elsloo

16 feb. Film/ Lezing: Wilde Zwijnen, IVN LvS/Born

6 mrt. Lezing "Maas en Rijn bouwers van een landschap en de Maas bij Elsloo", IVN Elsloo

8 mrt. Scharrelkids, IVN Stein

12 mrt. Lezing Permacultuur en voedselbossen, IVN Spau-Beek

12 mrt. Watervogelexcursie vanaf de Wissen (België), IVN LvS/Born

15 mrt. Natuur- en Cultuurwandeling, IVN Stein

### Cursus Tuinreservaten bij IVN Stein

In deze cursus leer je hoe jij je eigen tuin, klein of groot, kan omtoveren in een plek waar behalve jijzelf, ook kleine dieren graag komen. Van grijze stenen naar een groene oase.

Na het succes van vorig jaar, willen wij ook in 2017 een Cursus Tuinreservaten organiseren. De cursus wordt gegeven van 19.30 tot 22.00 op woensdag 5 april, 19 april, 3 mei, 17 mei en 31 mei. Daarnaast laten we nog 2 of 3 excursies in op zaterdagochtend, in overleg met de cursisten. Deze cursus kost € 45,- voor leden van IVN en donateurs van IVN Stein en € 60,- voor niet-leden. Je krijgt hiervoor 5 theorielessen, 2 of 3 excursies, cursusmap, handboek Diervriendelijk Tuinieren en praktijkproefjes. Aanmelden kan via [infoIVNStein@gmail.com](mailto:infoIVNStein@gmail.com) of [rietvrancken@hotmail.com](mailto:rietvrancken@hotmail.com).

### Oeroude levensvormen: Hagedissen (Lex Vlieks)

Hagedissen horen bij de reptielen. De hagedissen (Lacertilia) zijn een onderorde van de schubreptielen (Squamata) die meer dan 5000 soorten telt. Als de uitgestorven soorten niet meegeteld worden, blijven er nog 4500 soorten over. Hagedissen zijn daardoor de grootste groep van alle moderne reptielen.

De eerste fossiele fragmenten zijn gevonden in gesteente uit het Trias (250 – 200 miljoen jaar geleden). De meeste hagedissen zijn groen tot bruin van kleur en hebben een afgeplat lichaam met een duidelijk te onderscheiden kop en staart en vier goed ontwikkelde poten. Verschillende soorten hagedissen hebben stekels en / of kammen ontwikkeld. Ze worden meestal niet groot, maar er zijn ook soorten die langer dan 1 meter worden. Er zijn soorten die in de loop van de evolutie pootloos zijn geworden. Daar is onze hazelworm een goed voorbeeld van. Ze worden wel gezien als slangen, maar horen wel degelijk bij de hagedissen. Slangen (serpentes) zijn een andere onderorde.

De levenswijze van hagedissen is zeer variabel en hangt vaak samen met de familie waartoe een soort behoort. Hagedissen zijn koudbloedig en nemen graag een zonnebad om zich op te warmen door de zon. Zo kunnen ze zich veel sneller bewegen en efficiënter jagen en vluchten. Hagedissen eten overwegend insecten en andere geleedpotigen, grotere soorten eten soms gewervelden of schakelen over op plantaardig voedsel.

In Nederland komen de duinhagedis of zandhagedis, de muurhagedis, de levendbarende hagedis en de hazelworm voor.

De huid van een hagedis bestaat uit gekleurde schubben.

Net als andere reptielen moeten hagedissen regelmatig vervellen, dit wordt ook wel *ecdysis* = ontkleden genoemd.

Hagedissen kunnen een breed scala aan parasieten bij zich dragen die zich meestal manifesteren op de huid. Voorbeelden van dergelijke parasieten zijn schimmels, wormen, bacteriën, mijten en teken.

## Bestuur

Pierre Wijnen, voorzitter  
Prevotlaan 17  
6132 BM Sittard.  
046 4518149; pierrewijnen2@gmail.com

Hub Mulders, vice-voorzitter  
Meishagerstraat 10  
6151 BZ Munstergeleen  
046 4514399; h.mulders7@kpnplanet.nl

Ben Bongers, secretaris  
Parallelweg 2a  
6136 AN Sittard  
046 4522685; b.j.j.m.bongers@home.nl

Harrij Gijsen, 2de secretaris  
Meishagerstraat 1  
6151 BZ Munstergeleen  
046 4514594

Bankrekening (t.n.v. IVN Munstergeleen):  
NL80RABO0135007968

Theo Lemmens, penningmeester  
Prevotlaan 4  
6132 BM Sittard  
046 4514530; tjmhlemmens@gmail.com

Bestuursleden & schoolwerkgroep:

Toos van der Vring  
Rietveldstraat 9  
6132 SB Sittard  
046 4511905; toosdekruijff@gmail.com

Els Rongen  
Koperslagerstraat 1  
6151 DK Munstergeleen  
046 4514318; rongen4@kpnplanet.nl

## Welkom aan nieuwe leden

Sinds de herfst maken Jacqueline Dirken en Nico Bevers deel uit van het vrijwilligersteam Heemtuin. Op zaterdag 10 december - het kan nog net worden meegenomen in dit nummer - meldde zich Yolanda Hoogenboom (Sittard) in de Heemtuin. Zij en haar man Jaques worden IVN-lid en zij popelt om te komen meehelpen in de Heemtuin. Misschien willen zij in een volgend nummer iets over zichzelf vertellen.

In dit nummer (blz. ...) stelt Maarten Hinskens (Geleen) zich voor. Hij wordt met ingang van 2017 ingeschreven als IVN-lid en zal vanaf april deelnemen aan de Natuurgidsencursus bij IVN Maastricht. Al verschillende maandagochtenden heeft hij zich verdienstelijk gemaakt in de Heemtuin. Het bestuur is heel blij met deze aanmeldingen en zeker ook met de gestage toename van het aantal vrouwelijke deelnemers.

*Loopt u het ommetje Glana Nova en hebt u trek  
in een lunch of een broodje – ook voor onderweg?*

*home-made*

*ga naar*

*like home*



*huismemaakt*      *Geleenstraat 2, Munstergeleen,*  
*waar rond 1850 al een lunchgelegenheid was*      *als thuis*



**De wereld  
aan jouw  
voeten**



Laat u inspireren door onze ruime collectie met meer dan 200 modellen wandel- en bergschoenen, vrijetijdsschoenen en sandalen. Natuurlijk ook hoogwaardige functionele outdoor kleding en comfortabele en modieuze vrijetijdskleding. Alles voor de backpacker en kampeerder. Verder vindt u bij ons heel veel gadgets en onmisbare reisaccessoires voor de moderne reiziger. Met onze jarenlange kennis en buitenervaring kunnen wij u helpen de beste keuze te maken.

**Kom het beleven bij Mulders dé buitenspecialist.**



Mevrouw Gijsen - van de Schoor, oud-rector De Rouw, zuster Ancilla op 21 oktober 2016 - op de dag af 115 jaar nadat de zusters Dienaressen van het heilig Hart naar Abshoven kwamen hield mevrouw Gijsen daar een voordracht over in de huidige brasserie.



Boerengaard winterbeeld met pas geplante taxussen



Deze brug over de Geleenbeek werd door Corio Glana in week 46 gelegd



Eiketske gespot in de Heemtuin



Hond te gast in de Hondskerk



Ook op zaterdag 26 november werkten er veel vrijwilligers in de Engelse tuin van Abshoven. Deze foto werd bij die gelegenheid gemaakt.